

УДК 008:341.485]:004.7 (477)

Термін «культурний геноцид» в українському мережевому просторі

Марія ДОЦЕНКО

канд. філол. н.

Донецький національний
університет імені Василя
Стуса

вул. 600-річчя, 21,
21027, Вінниця, Україна

e-mail: m.dotsenko@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-9030-7724

© Доценко М., 2020

Культурний геноцид має подвійний зв'язок із інформаційним простором: з одного боку, суспільство може бути проінформоване про злочин, з іншого — засоби масової інформації можуть стати інструментом скоєння злочину культурного геноциду. Праці, присвячені дослідженню різних форм кореляції між явищем культурного геноциду й інформаційним простором, наразі відсутні. Мета статті — виявити особливості використання терміна «культурний геноцид» в українському мережевому просторі. У ході дослідження було застосовано метод контент-аналізу з подальшою систематизацією, змістовим і порівняльним аналізом зафіксованого матеріалу.

Термін «культурний геноцид» у прямому значенні вживається на позначення процесів, що відбуваються у Китаї щодо тибетців і уйгурів, з боку Туреччини та «Ісламської Держави» щодо курдів. Змістовний план фактажу можна класифікувати за трьома тематичними групами: порушення прав і свобод людини через її належність до певного етносу, знищення матеріальної культури, протидія політиці культурного геноциду. Зафіксовані матеріали здебільшого становлять запозичення-переклади з європейських і американських видань, де ця тема набула ширшого розголосу.

У контексті відносин між Україною і Росією було зафіксовано одне вживання терміна «культурний геноцид» у належному для нього значенні.

Виявлений обсяг випадків підміни понять і маніпуляцій у вживанні терміна «культурний геноцид» розділено на тематичні групи залежно від змісту, який пов'язують з культурним геноцидом. Цим терміном помилково номінують реформування і державну політику у сфері культури, недоліки містозабудови, процеси в шоу-бізнесі під час збройного конфлікту на Донбасі, а також відсутність свободи слова. Зафіксовано також маніпулятивні вживання терміна «культурний геноцид», запозичені із цитувань російських мовців: мовне питання, дії України в збройному конфлікті на Донбасі.

Ключові слова: інформаційний простір, культурний геноцид, маніпуляція, медіа, пропаганда.

THE TERM "CULTURAL GENOCIDE" IN THE UKRAINIAN NETWORK SPACE

Mariia Dotsenko

PhD in Philology

Vasyl Stus Donetsk National University

21 600th Anniversary street, 21027 Vinnytsia,

Ukraine

e-mail: m.dotsenko@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-9030-7724

Cultural genocide has a dual connection with the information space: on the one hand, society can be informed about a crime, on the other, the media can become an instrument for committing a cultural genocide. There are no studies on the various correlation forms between the phenomenon of cultural genocide and the information space of work. The purpose of the article is to reveal the peculiarities of using the term "cultural genocide" in the Ukrainian network space. The study used the method of content analysis with the further systematization, contextual and comparative analysis of the recorded material.

The term "cultural genocide" (in the literal sense) is used to describe the processes taking place in China against Tibetans and Uighurs, and by Turkey and the "Islamic State" regarding Kurds. The substantive factual plan can be classified into three thematic groups: violation of human rights and freedoms due to its belonging to a certain ethnic group, destruction of material culture, opposition to the policy of cultural genocide. The recorded materials are mostly borrowed translations from European and American publications, where this topic has been more widely publicized.

In the context of relations between Ukraine and Russia, one use of the term "cultural genocide" was recorded in its proper meaning.

The identified number of cases of concepts substitution and manipulations in the term use "cultural genocide" is divided into thematic groups depending on the content associated with cultural genocide. This term mistakenly refers to reforming and state policy in the sphere of culture, disadvantages of urban development, processes in show business during the armed conflict in the Donbass, lack of freedom of speech. Also, have been recorded manipulative uses of the term "cultural genocide", borrowed from Russian speakers' quotes: language issue, Ukraine's actions in the armed conflict in the Donbass.

Key words: *information space, cultural genocide, manipulation, media, propaganda.*

Постановка проблеми

Вагомим фактором, що визначає настрої сьогодення і вектор майбутнього, є добір слова, яке увійде до комунікації від побутового до глобального рівнів. Проблема вибору точної характерологічної номінації до явищ, які виникають, спричинена низкою причин, серед яких не останнє місце посідають багаж лобістської зацікавленості, низький рівень світогляду і компетентності журналіста. Р. Скрипін зауважує: «У нас, у журналістів дуже рідко бувають компетенції про те, про що вони пишуть, те, що вони знімають, те, що вони видають в ефір... У нас журналістика... скотилася в нікуди, теж на жаль, бо не було зроблено абсолютно нічого для зміни самої системи... У нас дуже багато видань, але вони не конкурують з точки зору змістів, сенсів. Це конкуренція власників видань» (Мокляк, 2019).

Бідою окресленої Р. Скрипіним ситуації є відсутність усвідомлення реальності, ігнорування ментальних здобутків культури і цивілізації, аналіз навколишнього світу з позиції пропагандиста.

Дослідницьку увагу привернуло питання журналістського послуговування терміном «культурний геноцид». Культурний геноцид має подвійний зв'язок з інформаційним простором: з одного боку, суспільство може бути проінформоване про злочин, що є спробою розв'язання проблеми і її запобіганням, з іншого — засоби масової інформації можуть ставати інструментом скоєння злочину культурного геноциду. Тож використання терміна «культурний геноцид» у маніпулятивному контексті або з підміною значення загрожує як зайвим резонансом до питання, яке того не варте, так і зменшенням сили впливу цього терміна за аналогією до казки про хлопчика і вовків.

Стан вивчення проблеми

Явище культурного геноциду у двохтисячних роках було осмислене такими закордонними науковцями як Н. Саєді (Saiedi, 2008), Д. Нерсессян (Nersessian, 2010), Дж. Браунфілд (Brownfield, 2014), К. Вомак (Womack, 2019) та ін.

Зокрема у публікації американської науковиці К. Вомак як приклад культурного геноциду було наведене знищення Азербайджаном тисяч середньовічних вірменських надгробків на кладовищі в Джульфі та подальше заперечення Азербайджаном скоєного (Womack, 2019).

Знаходимо звернення до проблематики культурного геноциду і в російському науковому полі, зокрема в галузях історії й археології (Юдин, 2015), іноземних мов (Френк, 2019) тощо.

В українстиці ж тема культурного геноциду представлена напрацюваннями щодо втрат матеріальної культури України у роки Другої світової (Химиця, 2009), ролі ЗМІ в запобіганні здійснення культурного геноциду (Доценко, 2019) та ін.

Невирішені питання. Праці, присвячені дослідженню різних форм кореляції між явищем культурного геноциду й інформаційним простором, наразі відсутні. Зацікавлення викликає порівняння вжитку терміна «культурний геноцид» в українсько-, російсько- й англomовному інформаційному просторі, що дозволить сформулювати уявлення про журналістику у відповідних вимірах. Перспективним видається і дослідження щодо з'ясування ролі засобів масової інформації у здійсненні культурного геноциду щодо окремих етносів на різних етапах історії людства.

Метою цього дослідження є виявлення особливостей використання терміна «культурний геноцид» в українському мережевому інформаційному просторі.

Окреслена мета передбачає вирішення таких завдань:

1. Простежити становлення терміна «культурний геноцид».
2. Охарактеризувати особливості вживання терміна «культурний геноцид» у правильному значенні.
3. Проаналізувати випадки маніпуляції і підміни понять щодо терміна «культурний геноцид».

У процесі дослідження було застосовано метод контент-аналізу за ключовим положенням «культурний геноцид» з подальшою систематизацією, змістовим і порівняльним аналізом зафіксованого фактажу.

Виклад основного матеріалу

Термін «геноцид» уперше було використано в 1943 р. польським юристом єврейського походження Р. Лемкіним (який проходив навчання на філологічному відділенні Львівського університету), а міжнародний правовий статус було отримано вже після Другої світової війни в грудні 1948 р. («Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього»). Основними проявами геноциду Р. Лемкін вважав біологічний, фізичний і культурний – знищення культурних, мовних і релігійних характеристик групи людей (Nersessian, 2010).

Незважаючи на участь Р. Лемкіна в підготовці проєкту конвенції, розділ про культурний геноцид був виключений із тексту. Проте один аспект культурного геноциду був повернений у статтю, а саме «насилницьке переміщення дітей із однієї групи в іншу» (переміщення з одного етносу в інший). Увагу до питання здебільшого привертала представники аборигенних і корінних народів та їхні прихильники, а противниками включення культурного геноциду в конвенцію були колоніальні держави.

Укладачі Конвенції про геноцид 1948 року розглядали використання терміна, але потім було вирішено термін не використовувати.

У статті 7 Декларації ООН про права корінних народів від 1994 року термін «культурний геноцид» вже використали, проте точного ви-

значення цього формулювання не було. Повний текст статті представлений таким чином: «Корінні народи мають колективне й індивідуальне право не наражатися на етноцид чи культурний геноцид, включно з попередженням і відшкодуванням: 1) будь-яка дія, що має своєю метою або результатом позбавлення їх цілісності як самобутніх народів або їхніх культурних цінностей, або етнічної самобутності; 2) будь-яка дія, що має своєю метою або результатом позбавлення їх земель, території чи ресурсів; 3) будь-яка форма переміщення населення, мету або результат якого становить порушення або підірив будь-якого їхнього права; 4) будь-які форми асиміляції або інтеграції з іншими культурами, способами життя, накладеними на них шляхом законодавчих, адміністративних або інших заходів; 5) будь-які форми пропаганди, спрямовані проти них.

Декларація ООН про права корінних народів була прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у ході її 62-ї сесії в штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку 13 вересня 2007 р., але в тексті згадано тільки «геноцид, або будь-який інший акт насильства» (єдине посилання на геноцид у документі). Поняття «етноцид» і «культурний геноцид» були прибрані з підсумкової версії, яку прийняла Генеральна Асамблея, але підпункти, представлені вище, були збережені.

Проте визнання доцільності підходу Р. Лемкіна і вагомості окремішності трактування явища культурного геноциду є здобутком пізніших науковців і журналістів (Maghakyan, 2007). *«Культурний геноцид можна визначити як ефективне знищення народу шляхом систематичного або системного (навмисного чи ненавмисного для досягнення інших цілей) руйнування, розмивання чи підриву цілісності культури та системи цінностей, що визначає народ і дарує йому життя»* (Tinker, 1993, р. 6). *«Культурний геноцид — це руйнування унікальних культурних, мовних та релігійних особливостей групи»* (Nersessian, 2010, р. 7).

На практиці ж культурний геноцид охоплює:

- викорінення і знищення культурних цінностей, таких як книги, витвори мистецтва, споруди;
- придушення культурних заходів, які не відповідають уявленням руйнівника;
- видалення свідчень людей з певного регіону або історії (частина зусиль для реалізації поняття «нульового року», за яким минуле і пов'язана з ним культура й історії стираються);
- пригнічення корінної культури завойовниками і колонізаторами тощо.

Проблема культурного геноциду, а саме вживання відповідного терміна, в українському мережевому інформаційному просторі представлена щодо подій, що відбуваються у Китаї відносно тибетців (2) і уйгурів (3), з боку Туреччини та «Ісламської Держави» щодо курдів (4) (табл. 1).

Таблиця 1

Тибетці	<p>Тибетський духовний лідер у вигнанні Далай-лама звинувачує Китай у культурному геноциді народу, що проживає в етнічних тибетських регіонах («Далай-лама: „культурний геноцид”», 2011).</p> <p>Духовний лідер тибетського народу Далай Лама заявив, що це китайська політика, яку назвав «культурним геноцидом», є причиною хвилі самоспалень тибетських буддистських монахів і монахинь («Далай Лама звинувачує», 2011).</p>
Курди	<p>Директор агенції ООН з питань освіти, науки і культури Ірина Бокова називає такі дії культурним геноцидом .... На початку цього року, ісламісти в Іраку завдали непоправної шкоди скарбам, які простояли там тисячоліття. У відеозаписі, оприлюдненому в лютому, бойовики свердлять та б'ють молотками по предметах із колекції Мосульського музею («ЮНЕСКО звинувачує», 2015; Яневський, 2015).</p> <p>Ісламістські повстанські угруповання, що контролюють зараз територію колишнього анклаву в Афріні, вважають курдів атеїстами і сепаратистами і, за словами правозахисників, влаштовують їм культурний геноцид (Закіянов, 2019).</p>
Уйгури	<p>Як технології допомагають Китаю проводити тортури і культурний геноцид меншин. Використання соцмереж і певних програм у Китаї може стати приводом для примусового поміщення до таборів масового утримання. Особливо серед мусульманської частини населення країни – уйгурів («Під контролем навіть», б.р.; «Як технології допомагають», 2019).</p>

Змістовний план зафіксованого фактажу можна класифікувати на три тематичні групи: порушення прав і свобод людини (2), знищення матеріальної культури (3), протидія політиці культурного геноциду (2) (табл. 2).

Таблиця 2

Порушення прав людини	<p>Для «перевиховання» етнічних меншин згідно зі встановленими державою нормами були створені табори масового утримання. За словами провідного експерта з безпеки в СУАР Адріана Зенца, документи зображують мету таборів, викладену у звіті місцевого відділення Міністерства юстиції Синьцзяна за 2017 рік – промити мізки, очистити серця, підтримати правильне, усунути неправильне. «Вони (документи – ред.) підтверджують, що це форма культурного геноциду. Це дійсно показує, що з самого початку у китайського уряду був план», – заявив Зенц («Під контролем навіть», б.р.; «Як технології допомагають», 2019).</p> <p>Ісламістські повстанські угруповання, що контролюють зараз територію колишнього анклаву в Афріні, вважають курдів атеїстами і сепаратистами і, за словами правозахисників, влаштовують їм культурний геноцид. Організація Human Rights Watch повідомляє про десятки інцидентів незаконних арештів, тортур і зникнень курдів у Афріні (Закіянов, 2019).</p>
-----------------------	--

Знищення матеріальної культури	<i>Лора нагадала, як у 2001 року в афганському місті Баміян Талібан знищив велетенські статуї Будди, витесані у схилі гори в VI столітті. «Це різновид культурного геноциду. Вони позбавляють цивілізацію її спадщини, її культурної минувшини. Це спосіб знищити відчуття ідентичності», – сказала Лора Тедеско. Професор Гібсон бачив статуї, коли відвідував Афганістан 1969 року. Тепер вони існують тільки на знімках – і в його спогадах. «Культура не може самовідновитися. Якщо культуру знищено, то знищено. Ці предмети, якщо їх знищили, то їм кінець», – сказав археолог («ЮНЕСКО звинувачує», 2015; Яневський, 2015).</i>
Протидія	<i>Далай-лама: «культурний геноцид» призводить до самоспалення ченців («Далай-лама: „культурний геноцид”», 2011). Далай Лама звинувачує китайську владу в «культурному геноциді» («Далай Лама звинувачує», 2011).</i>

Слід зазначити, що зафіксовані матеріали здебільшого становлять запозичення-переклади з європейських і американських видань, де ця тема набуває ширшого розголосу.

У процесі загального дослідження було опрацьовано 360 посилань як українсько- так і російськомовного мережевого інформаційного простору, де було виявлено, що крім вже означеного використання в українському мережевому інформаційному просторі терміна «культурний геноцид» щодо тибетців, уйгурів і курдів, побутує використання терміна також у зв'язку з утисками вірмен (зі сторони Сирії, Туреччини, Азербайджану), інтуїтів (корінного населення півночі Канади), осетин, азербайджанців, сербів, мусульманської умми та ін.

І. Носирев вдало зауважує щодо окремих суспільних трансформацій, для яких термін «культурний геноцид» є влучним «В історії політеїстичних товариств... «культурний геноцид» трапляється вкрай рідко, як правило, в ситуації, коли народ, який звільнився з-під влади іноземних загарбників, намагається стерти всі сліди свого національного приниження» (Носырев, 2012).

Відповідно до історичного суспільно-політичного контексту видалося доречним відокремити аналіз фактажу, зміст якого стосуються України і Росії. В україномовному мережевому інформаційному просторі в контексті відносин між Україною і Росією було зафіксовано одне вживання терміна «культурний геноцид» у належному для нього значенні: *Фахівці, які досліджують сьогодні питання Голодомору в Україні, майже одностайні в тому, що визначення «культурний геноцид» теж належить Рафаелю Лемкіну, який вказував у своїх творах на різні способи розправи з нацією – від знищення її фізично до поступового поглинання мови, культури, релігії – тобто, до знищення остаточно» (Степула, 2008).*

Крім того, було зафіксовано низку матеріалів, у яких термін «культурний геноцид» було ужито відповідно до його прямого значення, але побіжно (Пересунько, 2014; «Світова історія геноциду», 2015; Щур, 2019).

Зафіксований фактичний матеріал підштовхнув до аналізу вживання терміна «культурний геноцид» через призму дотримання журналістських стандартів. Виявлений обсяг випадків підміни понять і маніпуляцій у послуговуванні цим терміном можна поділити на тематичні групи, залежно від змісту, який помилково підкладається під термін.

«Культурним геноцидом» в українському мережевому інформаційному просторі помилково номінують реформування і державну політику у сфері культури, недоліки містозабудови, процеси в шоу-бізнесі під час збройного конфлікту на Донбасі, а також відсутність свободи слова у вигляді певних форм мовлення. Окремо відзначимо маніпулятивні вживання терміна «культурний геноцид», запозичені до українського мережевого інформаційного простору в складі цитувань російських мовців: мовне питання, стратегічна політика України в збройному конфлікті на Донбасі (табл. 3).

Таблиця 3

Реформування і державна політика в сфері культури	<p><i>У зверненні йдеться про те, що норми закону № 2669-Д «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження контрактної форми роботи в галузі культури та конкурсної процедури призначення керівника державного чи комунального закладу культури», ухваленого парламентом 28 січня, передбачають погіршення умов праці музикантів та артистів та суперечать чинному українському та міжнародному законодавству... Автори звернення закликають надсилати главі держави телеграми від творчих колективів та окремих музикантів з метою «зупинити культурний геноцид» («Українські музиканти поскаржилися», 2016).</i></p> <p><i>Президентка ГО «Фонд гуманітарного розвитку України» Наталія Заболотна у відкритому зверненні до Президента України закликає розпочати перевірку рішень Міністерства культури та культурних управлінь органів місцевої влади за період 2014–2019 років, призупинити виконання законів і наказів, що стосуються реформ системи мистецької освіти, до проведення їхнього незалежного аудиту. Вона пише про «культурний геноцид», який проти нас влаштували власні держчиновники, і закликає Президента його припинити («Заболотна у зверненні», 2019).</i></p> <p><i>Точка неповернення вже близько: Як соціальна платформа #SOSмайбутнє зупинить «культурний геноцид» в Україні... «Фактично децентралізувавши установи культури і спортивні заклади, країна децентралізувала людей. Вона скинула їх з рахунків своїх зобов'язань», – підсумувала громадський діяч (Турлік'ян, 2017).</i></p>
---	---

Містозабудова	<p>У КМДА обговорювали, як припинити культурний геноцид... міста. Одноставно всі зазначили, що Київ вже втратив свою унікальну красу в результаті зведення багатопверхових будівель, і необхідно не лише завадити подальшому спотворенню міста, але й сприяти відновленню його краси. Під час виступів фахівці вказували не лише на необхідність прийняття зонінгу, але й висловлювали зауваження з приводу конкретних його недоліків («У КМДА обговорювали», 2016).</p>
Шоу-бізнес у період агресії на Донбасі	<p>«В Україні телебачення і вершки вітчизняного шоу-бізнесу всіляко сприяють культурному геноцидові, що вже відбувається в країні, тому Україна забуває справжніх артистів і цінних діячів культури.</p> <p>Діти дивляться, як співаки знімають штани перед окупантами і вибачаються за те, що українці ось такі-сякі. Коли ці клоуни, парад патологій, таку бридоту несли про Україну, і робили це за кордоном, це так гидко. При цьому вони отримують купу грошей на виробництво свого гів**фільму, і сміють називати себе акторами.</p> <p>Це якийсь геноцид культурний. Діти бачать особи зрадників, які оцінюють їх там у всяких талант-шоу. Не Ніна Матвієнко, не чудовий, рідкісний, унікальний актор Олексій Горбунов...» (Степанишин, 2016).</p>
Свобода слова	<p>Відсутність свободи слова може призвести до культурного геноциду, коли мати уявлення про реальні події в країні буде певна «обрана», обмежена кількість людей (Пилипишин, 2007).</p>
Мовне питання	<p>Інший учасник круглого столу, ведучий Першого каналу російського телебачення Максим Шевченко, розповідав українцям, що в Україні забороняють російську мову і назвав це культурним геноцидом. Його не збентежило навіть те, що при бажанні громадяни України можуть споглядати його фейс у себе на екранах. А також – слухати по радіо російську музику, дивитися російське кіно, ходити на концерти російських попзірок і так далі (Луканов, 2006).</p>
Збройних конфлікт на Донбасі	<p>Російського режисера Олексія Германа-молодшого дратують пости в соцмережах про вбитих терористів. На його думку, в Україні є «певний культурний геноцид східної України», – передає «Ехо Москви». «Мене зараз проклянуть, напевно, радіослухачі, але я щиро, глибоко переконаний, що є певний геноцид культурний східної України. Ось нічого не можу з собою зробити. Я демократ», – сказав він («Російський режисер підтримав», 2018).</p>

Висновки

1. Історія становлення терміна «культурний геноцид» характеризується тривалим періодом виокремлення з загального поняття «геноцид», зокрема через перепони осіб, прихильних до імперської політики. Визнання вагомості окремішності трактування явища

культурного геноциду і введення терміна до вжитку є здобутком пізніших науковців і журналістів.

2. Термін «культурний геноцид» в українському мережевому інформаційному просторі представлений у своєму прямому значенні використано щодо подій, що відбуваються у Китаї відносно тибетців і уйгурів, з боку Туреччини та «Ісламської Держави» щодо курдів.

Змістовний план зафіксованого фактажу можна класифікувати на три тематичні групи: порушення прав і свобод людини, знищення матеріальної культури, протидія політиці культурного геноциду.

В українськомовному мережевому інформаційному просторі в контексті відношень між Україною і Росією було зафіксовано лише одне вживання терміна «культурний геноцид» у належному для нього значенні

3. Культурним геноцидом в українському мережевому інформаційному просторі помилково номінують реформування і державну політику у сфері культури, недоліки містозабудови, процеси в шоу-бізнесі під час збройного конфлікту на Донбасі, а також відсутність свободи слова у вигляді певних форм мовлення. Окремо зафіксуємо маніпулятивні вживання терміна «культурний геноцид», запозичені до українського мережевого інформаційного простору в складі цитувань російських мовців: мовне питання, стратегічна політика України в збройному конфлікті на Донбасі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Далай Лама звинувачує китайську владу в «культурному геноциді». (2011, 07 Листопада). *Голос Америки*. <https://ukrainian.voanews.com/a/dalai-lama-china-2011-11-07-133364043/245532.html>.

Далай-лама: «культурний геноцид» призводить до самоспалення ченців. (2011, 7 листопада). *BBC Ukraine*. https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2011/11/111104_ko_dalai_lama_china.

Доценко, М. (2019). Культурний геноцид: медіазапобігання. В *Зимові наукові підсумки 2019 року*, тези доповідей XXIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Ч. 2, с. 91–94). НОК.

Заболотна у зверненні до Президента називає діяльність Мінкульту «культурним геноцидом». (2019, 29 травня). *ZIK*. https://zik.ua/news/2019/05/29/zabolotna_u_zvernenni_do_prezydenta_nazyvaie_diyalnist_minkultu_kulturnym_1582655.

Закіянов, Д. (2019, 10 жовтня). Курди, Туреччина, Сирія і Трамп. Що до чого у «зрадницькій» війні, яка спалахнула. *Mind.ua*. <https://mind.ua/publications/20203155-kurdi-turechchina-siriya-i-tramp-shcho-do-chogo-u-zradnickij-vijni-yaka-spalahnula>.

Луканов, Ю. (2006, 18 грудня). Луканово посміхаючись: У Києві повна відсутність свободи слова і культурний геноцид. *Детектор Медіа*. <https://detector.media/kritika/article/7971/2006-12-18-lukanovo-posmikhayuchis-u-kievi-povna-vidsutnist-svobodi-slova-i-kulturnii-genotsid/>.

Мокляк, Т. (2019, 18 грудня). Роман Скрипін: Про Шеремета, УП, спецслужби РФ та «професійних активістів» [Video]. *Guildhall*. <https://www.youtube.com/watch?v=ZBa3Z7hLqBE&t=2181s>.

Носырев, И. (2012). *Мастера иллюзий. Как идеи превращают нас в рабов*. Форум Неолит.

Пересулько, Т. (2014, 12 грудня). Майдан: українські громадяни стали рушійною силою світу. *Громадський простір*. <https://www.prostir.ua/?blogs=majdan-ukrajinski-hromadyany-staly-rushijnoyu-syloyu-svitu>.

Пилипишин, В. (2007, 9 серпня). Блок Литвина про громадське мовлення і культурний геноцид. *УНІАН*. <https://www.unian.ua/politics/58272-blok-litvina-pro-gromadske-movlennya-i-kulturniy-genotsid.html>.

Під контролем навіть похід в туалет. Як технології допомагають Китаю проводити тортури і культурний геноцид меншин. (б.р.) *UAZMI*. <https://uazmi.org/news/post/fG9903pNIWieAPQDMKJkaq>.

Російський режисер підтримав терористів на Донбасі та обізвав війну «культурним геноцидом». (2018, 12 березня). *Gazeta.ua*. https://gazeta.ua/articles/donbas/_rosijskij-rezhiser-pidtrimav-teroristiv-na-donbasi-ta-obizvav-vijnu-kulturnim-genocidom/825324.

Світова історія геноциду. Лекція Нормана Наймарка. (2015, 15 жовтня). *Історична правда*. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/10/15/148576/>.

Степанишин, С. (2017). Квиток на концерт Бабкіна — індульгенція на вбивство українців і культурний геноцид (Випуск 1340). *Тижневик «Волинь»*. <http://volyn.rivne.com/ua/5235?act=print>.

Степула, Н. (2008, 29 листопада). Наслідки Голодомору для самоусвідомлення українців. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/1354334.html>.

Турлік'ян, Т. (2017, 22 березня). Точка неповернення вже близько: Як соціальна платформа #SOSмайбутнє зупинить «культурний геноцид» в Україні. *РБК-Україна*. <https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/tochka-nevozvrata-blizko-sotsialnaya-platforma-1490187304.html>.

У КМДА обговорювали, як припинити культурний геноцид міста. (2016, 22 січня). *Єдність*. <https://www.ednist.info/news/34110>.

Українські музиканти поскаржилися Порошенку на культурний геноцид. (2016, 2 лютого). *Ракурс*. <https://racurs.ua/ua/n65676-ukrayinski-muzykanty-poskarjylsya-poroshenku-na-kulturnyy-genocyd.html>.

Френк, Г. Ю. (2019). Культурний геноцид аборигенів Канади: от отрицания к примирению. *Genesis: исторические исследования*, 7, 10–13.

Химиця, Н. (2009). Антиукраїнський культурний геноцид в роки Другої світової війни. В *Українське державотворення: проблеми і сучасність* (с. 164–171).

Шур, М. (2019, 08 листопада). «Якщо Китай інвестуватиме в Україну, то принесе і корупцію» — Ян Цзяньлі. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/kytajski-interesy-v-evropi/30258627.html>.

Юдин, В. И. (2015). Культурный геноцид коренных народов Канады: правда, примирение и остающиеся без ответа вопросы. *Власть*, 10 (23), 204–207.

ЮНЕСКО звинувачує «Ісламську державу» в культурному геноциді. (2015, 6 липня). *УНІАН*. <https://www.unian.ua/world/1097429-yunesko-zvinuvachue-islamsku-derjavu-v-kulturnomu-genotsidi.html>.

- ЮНЕСКО: «Ісламська держава» здійснює культурний геноцид. (2015, 06 липня). Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/27112026.html>.
- Як технології допомагають Китаю проводити тортури і культурний геноцид меншин — секретні документи. (2019, 25 листопада). *Новое время*. <https://nv.ua/ukr/world/countries/kitay-yak-pracyuyut-socmerezhi-i-dodatki-v-knr-novini-svitu-50055509.html>.
- Яневський, О. (2015, 05 Липень). ЮНЕСКО: «Ісламська держава» займається культурним геноцидом. *Голос Америки*. <https://ukrainian.voanews.com/a/unesco-idil-pamyatky/2849810.html>.
- Brownfield, J. (2014). The Dark Pits of American History. Ch. 3 [Video]. *Adam Norris*. <https://www.youtube.com/watch?v=1krBQMhj0CQ>.
- Maghakyan, S. (2007). Sacred Stones Silenced in Azerbaijan. *History Today*, 11 (57), 4–5. <https://www.historytoday.com/archive/sacred-stones-silenced-azerbaijan>.
- Nersessian, D. (2010). *Genocide and Political Groups*. Oxford.
- Saiedi, N. (2008). *Gate of the Heart: Understanding the Writings of the Báb*. Wilfrid Laurier University Press.
- Tinker, G. E. (1993). *Missionary Conquest: The Gospel and Native American Cultural Genocide*. Fortress.
- Womack, C. (2019, November 7). Historic Armenian monuments were obliterated. Some call it «cultural genocide». *Los Angeles Times*. <https://www.latimes.com/entertainment-arts/story/2019-11-07/armenian-monuments-azerbaijan>.

REFERENCES

- Brownfield, J. (2014). The Dark Pits of American History. Ch. 3 [Video]. *Adam Norris*. <https://www.youtube.com/watch?v=1krBQMhj0CQ> [in English].
- Dalai Lama zvyuvachuie kytaisku vladu v «kulturnomu henotsydi» [The Dalai Lama accuses the Chinese authorities of «cultural genocide»]. (2011, 7 November). *Holos Ameryky*. <https://ukrainian.voanews.com/a/dalai-lama-china-2011-11-07-133364043/245532.html> [in Ukrainian].
- Dalai-lama: «kulturnyi henotsyd» pryzvodyt do samospalennia chentsiv [Dalai Lama: «Cultural genocide» leads to self-immolation of monks]. (2011, November 7). *BBC Ukraine*. https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2011/11/111104_ko_dalai_lama_china [in Ukrainian].
- Dotsenko, M. (2019). Kulturnyi henotsyd: mediazapobihannia [Cultural genocide: media prevention]. In *Zymovi naukovy pidsumky 2019 roku [Winter scientific results of 2019]*, Abstracts of Papers of the XXIV International scientific-practical Internet conference (Pt. 2, pp. 91–94). NOK [in Ukrainian].
- Frenk, G. Iu. (2019). Kulturnyi genotsid aborigenov Kanady: ot otritcanniia k primireniu [Aboriginal Cultural Genocide of Canada: From Denial to Reconciliation]. *Genesis: istoricheskie issledovaniia*, 7, 10–13. <https://doi.org/10.25136/2409-868X.2019.7.30295> [in Russian].
- Iudin, V. I. (2015). Kulturnyi genotsid korennykh narodov Kanady: pravda, primirenie i ostaiushchiesia bez otveta voprosy [Indigenous Cultural Genocide of Canada: Truth, Reconciliation, and Unanswered Questions]. *Vlast*, 10 (23), 204–207.
- Khymytsia, N. (2009). Antyukrainskyi kulturnyi henotsyd v roky Druhoi svitovoi viiny [Anti-Ukrainian cultural genocide during the Second World War]. In

Ukrainske derzhavotvorennia: problemy i suchasnist [Ukrainian state formation: problems and modernity] (pp. 164–171) [in Ukrainian].

Lukanov, Yu. (2006, December 18). Lukanovo posmikhaiuchys: U Kyievi povna vidsutnist svobody slova i kulturnyi henotsyd [Lukanovo smiling: There is a complete lack of freedom of speech and cultural genocide in Kyiv]. *Detektor Media*. <https://detector.media/kritika/article/7971/2006-12-18-lukanovo-posmikhayuchis-u-kievi-povna-vidsutnist-svobodi-slova-i-kulturnii-genotsid/> [in Ukrainian].

Maghakyán, S. (2007). Sacred Stones Silenced in Azerbaijan. *History Today*, 11 (57), 4–5. <https://www.historytoday.com/archive/sacred-stones-silenced-azerbaijan> [in English].

Mokliak, T. (2019, December 18). Roman Skrypin: Pro Sheremeta, UP, spetssluzhby RF ta «profesiinykh aktyvistiv» [Roman Skrypin: About Sheremet, UE, special services of the Russian Federation and «professional activists»] [Video]. *Guildhall*. <https://www.youtube.com/watch?v=ZBa3Z7hLqbE&t=2181s> [in Ukrainian].

Nersessian, D. (2010). *Genocide and Political Groups*. Oxford [in English].

Nosyrev, I. (2012). *Mastera illiuzii. Kak idei prevrashchaiut nas v rabov [Masters of Illusion. How ideas turn us into slaves]*. Forum Neolit [in Russian].

Peresunko, T. (2014, December 12). Maidan: ukrainski hromadiany staly rushiinoiu syloiu svitu [Maidan: Ukrainian citizens have become the driving force of the world]. *Hromadskyi prostir*. <https://www.prostir.ua/?blogs=majdan-ukrajinski-hromadyany-staly-rushijnoyusyloyu-svitu> [in Ukrainian].

Pid kontrolem navit pokhid v tualet. Yak tekhnolohii dopomahaiut Kytaiu provodyty tortury i kulturnyi henotsyd menshyn [Even going to the toilet is under control. How technology is helping China to carry out torture and cultural genocide of minorities]. (n.d.) *UAZMI*. <https://uazmi.org/news/post/fg9903pNIWieAPQDMKJKaq> [in Ukrainian].

Pylypyshyn, V. (2007, August 9). Blok Lytvyna pro hromadske movlennia i kulturnyi henotsyd [Lytvyn's block on public broadcasting and cultural genocide]. *UNIAN*. <https://www.unian.ua/politics/58272-blok-litvina-pro-gromadske-movlennia-i-kulturniy-genotsid.html> [in Ukrainian].

Rosiiskyi rezhyser pidtrymav terorystiv na Donbasi ta obizvav viinu «kulturnym henotsydom» [The Russian director supported the terrorists in Donbas and called the war a «cultural genocide»]. (2018, March 12). *Gazeta.ua*. https://gazeta.ua/articles/donbas/_rosijskij-rezhiser-pidtrimav-terorystiv-na-donbasi-ta-obizvav-vijnu-kulturnim-genocidom/825324 [in Ukrainian].

Saiedi, N. (2008). *Gate of the Heart: Understanding the Writings of the Báb*. Wilfrid Laurier University Press [in English].

Shchur, M. (2019, November 8). «Iakshcho Kytai investuvatyme v Ukrainu, to prynese i koruptsiu» — Yan Tszianli [«If China invests in Ukraine, it will bring corruption» — Yang Jianli]. *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/kytajski-interesy-v-evropi/30258627.html> [in Ukrainian].

Stepanyshyn, S. (2017). Kvytok na kontsert Babkina — indulhentsiia na vbystvto ukrainsiv i kulturnyi henotsyd [A ticket to Babkin's concert is an indulgence for the murder of Ukrainians and a cultural genocide] (Issue 1340). *Tyzhnevyyk «Volyn»*. <http://volyn.rivne.com/ua/5235?act=print> [in Ukrainian].

Stepula, N. (2008, November 29). Naslidky Holodomoru dlia samousvidomlennia ukrainsiv [Consequences of the Holodomor for the self-awareness of Ukrainians]. *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/1354334.html> [in Ukrainian].

Svitova istoriia henotsydu. Lektsiia Normana Naimarka [World history of genocide. Lecture by Norman Naimark]. (2015, October 15). *Istorychna pravda*. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/10/15/148576/> [in Ukrainian].

Tinker, G. E. (1993). *Missionary Conquest: The Gospel and Native American Cultural Genocide*. Fortress [in English].

Turlikian, T. (2017, March 22). Tochka nepovernennia vzhe blyzko: Yak sotsialna platforma #SOSmaibutnie zupynyt «kulturnyi henotsydyd» v Ukraini [The point of no return is near: How the social platform # SOSfuture will stop the «cultural genocide» in Ukraine]. *RBC-Ukraine*. <https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/tochka-nevozvraty-blyzko-sotsialnaya-platforma-1490187304.html> [in Ukrainian].

U KMDA obhovoriuvaly, yak pryпыnyty kulturnyi henotsydyd mista [The Kyiv City State Administration discussed how to stop the cultural genocide of the city]. (2016, January 22). *Yednist*. <https://www.ednist.info/news/34110> [in Ukrainian].

Ukrainski muzykanty poskarzhylisia Poroshenku na kulturnyi henotsydyd [Ukrainian musicians complained to Poroshenko about cultural genocide]. (2016, February 2). *Rakurs*. <https://racurs.ua/ua/n65676-ukrayinski-muzykanty-poskarjlyysya-poroshenku-na-kulturnyy-genocyd.html> [in Ukrainian].

Womack, C. (2019, November 7). Historic Armenian monuments were obliterated. Some call it «cultural genocide». *Los Angeles Times*. <https://www.latimes.com/entertainment-arts/story/2019-11-07/armenian-monuments-azerbaijan> [in English].

Yak tekhnolohii dopomahaiut Kytaiu provodyty tortury i kulturnyi henotsydyd menshyn — sekretni dokumenty [How technology helps China carry out torture and cultural genocide of minorities are secret documents]. (2019, November 25). *Novoe vremia*. <https://nv.ua/ukr/world/countries/kitay-yak-pracyuyut-socmerezhi-i-dodatki-v-kr-novini-svitu-50055509.html> [in Ukrainian].

Yanevskiy, O. (2015, July 5). YuNESKO: «Islamska derzhava» zaimaietsia kulturnym henotsydom [UNESCO: Islamic State is involved in cultural genocide]. *Holos Ameryky*. <https://ukrainian.voanews.com/a/unesco-idil-pamyatky/2849810.html> [in Ukrainian].

YuNESKO zvinuvachuie «Islamsku derzhavu» v kulturnomu henotsydy [UNESCO accuses the Islamic State of cultural genocide]. (2015, July 6). *UNIAN*. <https://www.unian.ua/world/1097429-yunesko-zvinuvachue-islamsku-derjavu-v-kulturnomu-genotsidi.html> [in Ukrainian].

YuNESKO: «Islamska derzhava» zdiisniuie kulturnyi henotsydy [UNESCO: Islamic State commits cultural genocide]. (2015, July 6). *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/27112026.html> [in Ukrainian].

Zabolotna u zvernenni do Prezydenta nazyvaie diialnist Minkultu «kulturnym henotsydom» [In an address to the President, Zabolotna called the activities of the Ministry of Culture a «cultural genocide»]. (2019, May 29). *ZIK*. https://zik.ua/news/2019/05/29/zabolotna_u_zvernenni_do_prezydenta_nazyvaie_diyalnist_minkultu_kulturnym_1582655 [in Ukrainian].

Zakiiyanov, D. (2019, October 10). Kurdy, Turechchyna, Syriia i Tramp. Shcho do choho u «zradnytskii» viini, yaka spalakhnula [Kurds, Turkey, Syria and Trump. What's the point in the «traitorous» war that broke out]. *Mind.ua*. <https://mind.ua/publications/20203155-kurdi-turechchina-siriya-i-tramp-shcho-do-chogo-u-zradnickij-vijni-yaka-spalahnula> [in Ukrainian].